

המוקש שניצב בין סין לסוריה: הטיפול בלוחמים האויגורים

written by אלי קלוטשטיין | 10.06.2025

נפילתו של בשאר אסד ועלייתם המהירה של כוחות המורדים לשלטון בסוריה הותירו אלפי לוחמים מכוחות המורדים במדינה, לכאורה, בעמדה משונה: איך יועילו למישהו כעת, אחרי שהצליחו במשימתם, ואולי כבר אין בהם צורך? ומה לעשות איתם כשהם אולי כבר אפילו לא רצויים או מזיקים?

בעוד שהשאלה הזאת רלוונטית לרבים מהמורדים, היא מתחדדת עוד יותר בכל הקשור לשכירי חרב שהגיעו לסוריה מארצות אחרות [?] צ'צ'נים, אפגנים, קווקזים וגם בני המיעוט האויגורי מסין. אותם לוחמים הצטרפו לשורות המורדים ועמדו לצידם כתף אל כתף בקרבות, וכעת הם נצפים ברחובות דמשק, לעיתים משוטטים, מבלי שידוע מה יעשו בעתיד.

האויגורים הם עם מוסלמי סוני, ולוחמיו מחזיקים בניסיון קרבי עשיר. יש מי שחושש כי גם לאחר סיום משימתם הם עשויים להצטרף לארגוני טרור גלובליים, להמשיך לארצות נוספות ולבצע פיגועי טרור בשם הדת. אך האם זהו חשש אמיתי, ומה מתכנן המשטר הסורי החדש [?] שבעצמו כולל את יוצאי ארגוני המורדים הסונים [?] לעשות עם הקבוצות האלה?

כדי לענות על השאלה הזאת, כדאי להבין קודם כול עם מי יש לנו כאן עסק. האויגורים הם המיעוט החמישי בגודלו בסין, כ-11 מיליון בני אדם בסך הכול, שמוצאם טורקי. הם מתגוררים בעיקר בצפון-מערב המדינה, במחוז שינג'יאנג. היותם מוסלמים העמידה אותם דרך קבע תחת חשד של הרשויות, ומאז 2014 החלה בייג'ינג בדיכוי נרחב של האויגורים, שכלל מעקב חמור, הגבלות נוקשות ולבסוף גם כליאה של מאות אלפים במחנות ריכוז וחינוך מחדש. לפי דיווחים, באתרים אלה עברו רבים מהעצירים התעללויות קשות בידי סוכני המשטר, כולל עינויים, הרעבה ואפילו רצח.

עם פרוץ מלחמת האזרחים בסוריה, אויגורים רבים נכנסו למדינה והצטרפו לכוחות המורדים, כולל חזית אל-נוסרה, היאת אל-שאם או המדינה האסלאמית. יש מהם מי שנותרו שם זמן רב, ואחרים גם חזרו לארצם ונעצרו על ידי הרשויות. מספר האויגורים שנסעו כך לסוריה עומד כנראה על אלפים רבים, ולפי ההערכות כ-1,100 מהם נהרגו בקרבות במהלך השנים.

טרם נפילת אסד הם ציינו כי קהילתם בעיר אידליב לבדה מנתה כ-15 אלף איש, שמהם כ-5,000 לוחמים. הם כונו בידי התושבים "טורקיסטנים", נרשמו ללימודים באוניברסיטה המקומית, ופתחו לעצמם בתי ספר, מסעדות ותחנות דלק, מאפיות ועוד. רבים מהם הגיעו למדינה ללא דרכונים, ורק נשאו עליהם תעודות זהות.

ח'ליפות במערב סין

חלק מהלוחמים האויגורים שהתראיינו לתקשורת סיפרו כי ביקשו למצוא מקום להתיישב בו, אך נמשכו למאבק נגד אסד בגלל ששיטות הדיכוי שלו הזכירו להם את מולדתם בסין. לדבריהם, הנשיא הסורי עקב אחרי אזרחיו, כלא אותם לשווא ורדף את מי שהתנגד אליו [2] מה שהזכיר להם את ההתנכלות להם בסין, ועודד אותם להילחם בו. כך, לפי הדיווחים, לוחמים אויגורים לקחו חלק בקרבות הגדולים בחאלב, אידליב, לטקיה ועוד.

האויגורים התאגדו בארגון "המפלגה האסלאמית של טורקיסטן בסוריה" (TIP), המוגדר על ידי המשטר הסיני כארגון טרור. לאט-לאט התפתחה הקבוצה והבליטה את נוכחותו בסוריה, במקביל לעליית גופים מקבילים של אל-קאעידה כמו חזית אל-נוסרה. החמושים הזרים, כולל אויגורים, שהצטרפו להיאחזת תחריר א-שאם, למשל [2] ארגונו של נשיא סוריה דהיום, אחמד א-שרע [2] קנו לעצמם מוניטין של לוחמים נאמנים, ממושמעים ומנוסים.

לטענת הסינים, הארגון האויגורי בסוריה הוא המשכה של קבוצה אחרת, שהיגרה בשנות התשעים לאפגניסטן ונטמעה באל-קאעידה. קבוצה זו הוגדרה כארגון טרור גם היא בידי בייג'ינג, אולם עם השנים פעילותה פחתה, וארה"ב אפילו הוציאה אותה מרשימת ארגוני הטרור עקב היעדר האיום שנשקף ממנה. את הסינים זה לא שכנע: הם טוענים כי "המפלגה האסלאמית של טורקיסטן בסוריה" היא גלגול מחדש של התנועה האפגנית, ומייחסים לה סדרת פיגועים בסין ומחוצה לה, כמו פיגוע התאבדות בשגרירות של הרפובליקה הקומוניסטית הסינית בבירת קירגיזסטן, בישקק [2] טענה שהאויגורים הסורים מכחישים מכול וכול.

הדובר הרשמי של התנועה בדמשק טען כי אין לה שאיפות לבצע פעילות טרור עולמית, שאין לה כבר קשרים לאל-קאעידה, וכי כל פעילות כמו זו שמייחסים לה הסינים רק יכולה לפגוע במטרתה לצבור תמיכה עולמית ביעדיה. אף שלא ברור לחלוטין מה באמת היעדים של האויגורים בסוריה, תנועת האם שלהם ביקשה באופן מסורתי להקים מדינה אסלאמית בשינג'יאנג תחת שלטון אויגורי [2] יעד שבהחלט יכול להטריד את השלטונות בבייג'ינג.

אלא שנראה כי לממשלה הסינית מפריע משהו יותר נקודתי מחזון ארוך-טווח להקמת ח'ליפות אסלאמית בשטחה. עיקר החשש של בייג'ינג, כך נראה, הוא מחזרתם של לוחמים אויגורים למולדתם, והצטרפותם לפעולות מחתרת נגד השלטון. אומנם לא מדובר בהכרח בפחד מהקצנה דתית של אותם לוחמים מנוסים, אך יש לסינים חשש סביר להניח שהאויגורים ירצו לנצל את המיומנויות שרכשו בסוריה כדי לבצע פעולות חבלה וטרור ולקדם, בראייתם, את שחרור שינג'יאנג.

בייג'ינג האשימה את האויגורים בפיגועים מעין אלה לא מעט פעמים מאז 11 בספטמבר 2001, ולמעשה זה היה גם הבסיס להתחלת הרדיפה נגד האוכלוסייה האויגורית. אבל באופן פרטני הממשלה הסינית מפנה אצבע מאשימה בעיקר לארגון האויגורי בסוריה, וטוענת כי הוא אחראי

לכמה מתקפות כאלה. כאמור, אחד מהמתקפות שהיא מייחסת לו בוצעה נגד שגרירות סין בבישקק.

צריך לציין שיש יסוד מוצק לחשש הסיני. דברים שאמרו לוחמים אויגורים בסוריה לתקשורת, כמו למשל בריאיון בסוכנות הידיעות AP, מראים כיצד יש מהם חיילים חמושים שמעוניינים לבצע פעולות לוחמה כאלה בדיוק. "לא אכפת לי איך הלחימה התנהלה או מיהו אסד", אמר למשל עלי, "רק רצינו ללמוד איך להילחם בכלי הנשק ואז לחזור לסין". לוחם אחר, חובש מסכה, אמר ל"טלגרף" הבריטי כי "כעת אנו בכל הערים בסוריה. אנו נלחמים למען אללה, ונמשיך לעשות זאת בעתיד באורומצ'י, בקשגאר ובאקסו שלנו (ערים בולטות בשינג'יאנג § א"ק)".

כתבי AP ציינו כי כל הכתבים שדיברו איתם, ושלא הסכימו להיחשף בשםם בשל הפחד מרדיפת משפחתם בסין, ציינו כי ההתנכלויות של הרשויות במולדתם הייתה הסיבה העיקרית שגרמה להם לפנות לצאת לסוריה. גם אויגורים שהגיעו רק לטורקיה והצטרפו שם לקבוצות צבאיות דתיות עשו זאת בשל האיבה לסין. רבים מהם העידו כי הם יודעים מעט מאוד על הפוליטיקה הפנים-אסלאמית.

לפי עדויות של הלוחמים האויגורים, הם לא גויסו לסוריה במולדתם. רבים מהם הגיעו לטורקיה כיעד כללי, ושם פגשו אנשי קשר שהביאו אותם לארצו של אסד. נקודה צדדית מעניינת, בהקשר זה, היא סיפור של שני לוחמים שקיבלו בסוריה ארגזי סיוע עם מזון מארגון IHH – אותו ארגון שזכור לרע אחרי שארגן את משט ה"מרמרה" לישראל § שנשלחו עם מדבקה המיועדת ל"לוחמים טורקיסטנים או אוזבקים". דובר IHH, אגב, הכחיש את הדיווח, ואמר כי ארגונו אומנם מחלק מזון בסוריה, אך לא לארגונים חמושים.

מכל מקום, הנוכחות האויגורית בסוריה כה הדאיגה את בייג'ינג, עד שיצאה מגדרה וחרגה ממדיניותה המסורתית של התערבות מוגבלת בסוריה. לפי דיווחים ערביים, הסינים שלחו כוחות מיוחדים להילחם באויגורים במדינה, שיתפו פעולה עם המודיעין הצבאי של אסד, וגם סייעו בהכשרת הכוחות המקומיים לשימוש בכלי נשק מתוצרת סין. אדמירל סיני בשם גואן יופי אף ביקר בדמשק, נפגש עם בכירי הממשל ועם קצינים רוסים, והבטיח לסייע לצבא הסורי באימונים.

לפי טענות אחרות, היועצים הסינים בסוריה רק עסקו בייעוץ ל"נושאים רכים", כגון רפואה ולוגיסטיקה. בנוסף, נטען, בייג'ינג לא שלחה כוחות צבא להילחם נגד האויגורים, ובעיקר התמקדה בסיכולם של ניסיונות טרור בתוך גבולותיה.

ברכת הדרך של ארה"ב

נפילת אסד ועליית המורדים לשלטון בסוריה טרפה את הקלפים מבחינת האויגורים. פתאום, בלי שהכירו מצב כזה מראש, הם ניצבו בצד המנצח.

המשטר הסורי החדש החליט להכיר להם תודה על מאמצייהם בשדה הקרב, ואולי כך סבר שיוכל גם לשמור על מסגרת מסודרת שלהם, לבל יפנו למעשי כאוס. לפיכך הוא צירף את האויגורים בתוך שורות הצבא הרשמי, בדומה למה שעשה עם לוחמים זרים אחרים. שישה לוחמים זרים אף קודמו לדרגות בכירות, כולל שני קולונלים אויגורים ולוחם אחד, ותיק במיוחד, שמונה לדרגת בריגדיר ג'נרל, המקבילה לתת-אלוף.

אותו לוחם אויגורי, עבד-אלעזיז דאוד חודברדי, הוא מפקד הכוחות של "המפלגה האסלאמית הטורקיסטנית בסוריה", ובמקור הגיע מכפר הסמוך לעיר אקסו. הוא נחת בסוריה כבר ב-2012, עמד בראש חטיבה 133 של המורדים, ושיחק תפקיד חשוב בהפלת משטרו של אסד בקרבות השונים.

השלטונות הטריים בדמשק שיווקו לעולם את שילוב האויגורים בצבא כמעשה שיפחית את הסיכון הביטחוני שהם עלולים לייצר, על רקע החשש שבמקום זאת יפנו לקבוצות כמו המדינה האסלאמית או-אלקאעידה. הנשיא א-שרע ² שמאות מהאויגורים הגיעו לשמוע את נאומו הראשון בדמשק אחרי שעלה לשלטון, בין היתר בזכותם ² ציין כי הם "נאמנים לו מאוד", ומתכנן לדבריו להעניק להם אזרחות סורית.

חשוב מכך, נראה שארה"ב לא רק קיבלה את הצעד הזה ² אלא אף העניקה לו אישור. שליחו של הנשיא דונלד טראמפ לטורקיה, המשמש גם כנציגו בסוריה, אמר כי האמריקנים נתנו את ברכתם לתוכנית החדשה של ההנהגה בדמשק לשלב את האויגורים באופן רשמי בצבא המקומי, ובתנאי שהמהלך כולו ייעשה בשקיפות. בכירים סורים סיפרו לסוכנות הידיעות רויטרס כי התוכנית כוללת את שילובם של 3,500 לוחמים זרים, רובם אויגורים, ביחידה חדשה בצבא, חטיבה 84, שתכלול גם לוחמים מקומיים.

ההתפתחות הזאת עלולה, עם זאת, להקרין על יחסיו של המשטר החדש בדמשק עם בייג'נג. דיווחים כמו אלה על שילוב האויגורים בצבא מטרידים מאוד את הממשלה הסינית, וזאת על אף ההתחייבות של המשטר החדש שלא "ייצא" את המהפכה. המשך ההכשרה של לוחמים כאלה, שעשויים לחזור למולדתם ללא הודעה מוקדמת, מדאיגה את המשטר הקומוניסטי בסין. בכיר סיני הביע בהקשר זה את חששו מ"דיווחים שלוחמי טרור זרים השוהים בסוריה שולבו באחרונה לתוך הצבא הסורי הלאומי". הוא דחק ברשויות בדמשק "למלא את מחויבותן למלחמה בטרור", ו"לנקוט את כל הצעדים הנחוצים כדי להילחם בכל ארגוני הטרור והאנשים ² כולל 'התנועה האסלאמית של מזרח טורקיסטן' (הארגון האויגורי שפעל באפגניסטן ובפקיסטן ² א"ק)". אותו בכיר אף תיאר תסריט שבמסגרתו כלי נשק של המשטר הישן ייפלו לידי המורדים, וציין את דאגתו המיוחדת משימוש של "גורמי טרור" בנשק כימי.

ככלל, מומחים מציינים כי היכולת של סין לסייע לשיקום סוריה ולייצוב המשטר החדש תיפגע בעיקר בשל הנוכחות האויגורית שם, בגין החשש של בייג'נג מטיפול לקוי בסכנה שנשקפת ממנה. דא עקא, המומחיות הסינית בתחומים כגון ביטחון, טכנולוגיה ותעשייה ² ובנייה ותשתיות

בפרט § יכולה לסייע מאוד לדמשק כעת, כאשר היא מתמודדת עם ריפוי פצעי המלחמה הארוכה, ולכן סוגיה זו מהותית לה במיוחד.

היסטורית, כפי שצוין קודם, יחסיה של סין עם סוריה התאפיינו בגישה של התערבות מוגבלת. יחד עם רוסיה, בייג'ינג הגנה על דמשק במועצת הביטחון מפני החלטות מערביות שקראו לעיצומים עליה או להתערבות צבאית. מבחינה כלכלית היא השתלבה בכמה יוזמות צנועות יחסית מתחום האנרגיה והבינוי, שלרוב כוונו לתועלת הכללית של "יוזמת החגורה והדרך" § התוכנית האסטרטגית הגדולה של סין בתחום הכלכלי הבינלאומי.

עלייתו של א-שרע לארמון הנשיאות בדמשק סיפקה לסין הזדמנות לבסס קשרים טובים עם שותף חדש. שר החוץ הסורי, אסעד אל-שיבאני, נפגש עם בכירים סינים במטה האו"ם בניו-יורק באפריל, והצדדים דנו באפשרות של "שיתוף פעולה אסטרטגי". שר החוץ הסיני, מצידו, הדגיש את הצורך בשיקום הערים במדינה והיציבות, והבטיח כי בייג'ינג מחויבת לכך.

בשטח, עם זאת, יש גם סימנים מעידים שליליים: השגרירות הסינית בדמשק, לפי דיווחים, השעתה מאז נפילת אסד את השירותים הקונסולריים שלה, וגם לא העניקה שירותים אחרים. הסחר הרשמי בין המדינות נותר ברמה נמוכה מאוד, בין היתר בשל הדאגה הסינית מהשפעת העיצומים הבינלאומיים שהוטלו על סוריה.

כעת, משנראה כי עניין העיצומים יורד מהפרק, הסינים עדיין מתעקשים כי הממשל בדמשק יתמודד עם "איום הטרור החמור שנשקף מלוחמים זרים". מניסיון העבר ניתן ללמוד כי לא מדובר במס שפתיים בלבד: בעבר התנו הסינים את הסיוע שהציעו לאפגניסטן במלחמה חסרת פשרות בכוחות האויגוריים שם.

אחת האפשרויות המעשיות יותר של בייג'ינג להשפיע על דמשק בהקשר הזה היא דרך הפטרון של א-שרע, הנשיא רג'פ טאיפ ארדואן מטורקיה. אף שאנקרה, כדברי פרשנים, היא "מבקרת קולנית" של המדיניות הסינית בעניין האויגורים, ולמרות שהיא מארחת קהילה גדולה של המיעוט הזה בשטחה, יש לה השפעה גדולה על הממשל החדש בסוריה. נוסף על כך, יש לטורקים אינטרסים כלכליים ענפים מול הסינים, ועליהם לשמור על יחסים חיוביים איתם, תוך התחשבות § גם אם חלקית § באינטרסים מדיניים של בייג'ינג. בוודאי הדברים נכונים במקומות שהמחיר אינו נגבה מאנקרה עצמה, אלא מבת חסותה הסורית.

אלא שגם בקשה טורקית בעניין יכולה להתקבל בדמשק בקושי רב. לא רק שמדובר בלוחמים מנוסים ומוכשרים הנאמנים לא-שרע, שהוא זקוק להם נואשות בצבאו הבנוי תלאים-תלאים § אלא שהאוכלוסייה המקומית תומכת בהם. סוריה, מדינה סונית ברובה, מזדהה עם המאבק האויגורי, ותושביה מוצאים בו דמיון למלחמה מול הרודן לשעבר אסד. תנועות שורשים וקמפיינים ברשתות החברתיות במדינה קראו לממשלה לפעול בעניין האויגורים, ולהתייחס לכך רשמית בדיונים מול הסינים.

האם יש פתרון אחר לסבך הזה, כזה שיאפשר גם לדמשק לחזק את הקשרים עם הסינים ועדיין לשמור על האויגורים? מודל אפשרי אחד לקוח דווקא מהמקרה האפגני: אף שסין לא הייתה מרוצה מהטיפול של הממשלה שם באיום האויגורי, שילוב שלו עם המצב בסוריה דווקא טומן בחובו הזדמנות. בקאבול שילמה הממשלה ללוחמים הזרים כדי שיצהירו בפומבי על זניחת שאיפותיהם הפוליטיות לטרור בינלאומי. אם א-שרע יבחר להעניק אזרחות לאויגורים, ישלב אותם בצבאו ויסייע להם להשתקע בסוריה, הצהרת נאמנות כזו יכולה אולי בעתיד לשכך את החשש של בייג'ינג ולאפשר לקשרים בין הצדדים לזרום בחופשיות.

פורסם במקור ראשון, בתאריך 10 ביוני, 2025